

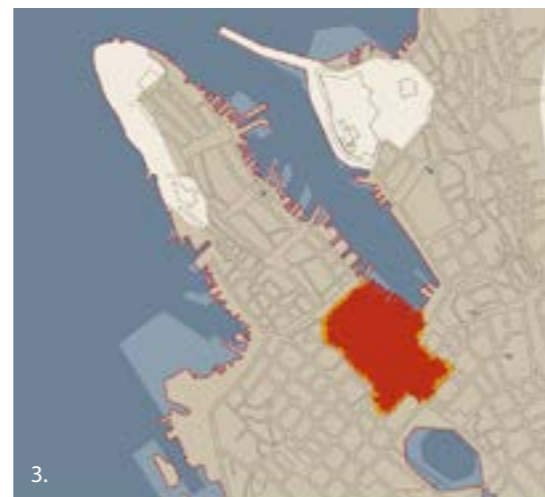

BYBRANNENE

Bergen brant i årene:

1170
 1198
 1248
 1332
 1393
 1413
 1429
 1476
 1489
 1527
 1561
 1582
 1589
 1623
 1640
 1660
 1675
 1686
 1702
 1751
 1756
 1771
 1780
 1795
 1800
 1830
 1855
 1901
 1916
 1925
 1930
 1940
 1944
 1955

Foto: Vågen. Etter eksplosjonsulykken i 1944
 Kilde: Bergen kommune, ukjent fotograf /
 bkbilde

1. Brann på Nøstet i 1930. Brannen spredte seg fra Nøsteboder 10 mot Nøstebukten. Fem boder, seks eiendommer i Nøstegaten, fire i Wallemsmauet og elleve eiendommer i Munkebekksmauet ble totalskadet. (Foto: ubb-kk-n-502-025) 2. og 3. Kartillustrasjon over hvor det har brent i Bergens bykjerne. Det brungrå skravuren viser hvor det var bebyggelse på det tidspunktet det brant. Her ses utsnitt fra brannen i 1702 (2.) og i 1916 (3.) (Kilde: Histos.no)

BRANNENE SOM FORMET BERGEN

Utviklingen av Bergens bykjerne

Bergen har vært rammet av over tredve større branner. De aller fleste er forårsaket av uhell eller uforsiktighet ved bruk av åpen ild, mens krigsangrep, okkupasjon og beleiring har også ført til større branner. Byen hadde fra høymiddelalderen frem til 1863 et hovedsakelig frivillig brannvesen, etter hvert supplert med vektorordninger, brannposter og branntårn.

En brannteknisk hovedutfordring i Bergen og mange andre norske byer, var at det rimeligste og mest tilgjengelige bygningsmaterialet til enhver tid var trevirke. En tilleggsutfordring, særlig langs kysten der de fleste byene befinner seg, var at topografiske forhold og i noen grad eiendomsforhold som regel tvang folk til å bygge tett.

Selv om det i Bergen ble reist steinbygninger med påkostede materialer som kleberstein, var disse hovedsakelig bygget av lokal «gråstein». Dette var i noen grad tørrmurte byggverk, særlig kjellere, som ellers var vanlig særlig i distriktene rundt Bergen, men helst mer massive og brannsikre murverk fuget med kalkmørtel og helt eller delvis pusset med kalkpuss. Å reise slike mur-konstruksjoner og fremstille kalk er langt mer arbeids- og tidkrevende enn å bygge med trevirke, og i Bergen ser det ut for at en slik materialbruk stort sett var forbeholdt offentlige bygninger, embedsmannsboliger og i noen grad branntårn for byens storborgere.

Mellom 1561 og 1756 ble det opprettet flere åpne plasser eller brede gateløp som en videreføring og noen av dem innebar en utvidelse av opprinnelige allmenningene vi finner nevnt i Magnus Lagabøters bylov fra 1276.

Mer informasjon om brannene og lenke til ekstern side

<http://www.histos.no/bergen/tema/branner>

Disse middelalder-allmenningene var opprinnelig kun en bred passasje mellom bygningene og tilgjengelige for alle, og hovedformålet deres var å lette tilkomsten til havnen. Regulering av allmenninger brede nok til å fungere som branngater ble etter hvert et myndighetsgrep for å redusere skadevirkningene av brann.

I Nord-Europa vokste det etter hvert en betydelig teglproduksjon frem fra rundt år 1200, og tegl tok over som det viktigste byggematerialet. Tegl kom i bruk på Østlandet utover 1300-tallet, men resten Norge ble hengende etter i denne utviklingen. Særlig i de ytre kystområdene manglet den nødvendige tilgangen til egnet leire for teglsteinsproduksjon, men selv i Trøndelag med rike leirressurser ser det ut til at all teglstein på 1500- 1600-tallet ble importert fra kontinentet. Teglstein som er lettere enn «gråstein», men langt mer massive enn tømmer, egnet seg dårlig til langveis transport på det skrøpelige norske vegnettet. Dermed forble dette de fleste steder et altfor kostbart bygningsmateriale fram til dampskip og jernbaner ble tatt i bruk rundt 1850.

Noen egentlig «murtvang» ble derfor ikke innført i kjøpstedene med unntak av Christiania før frem mot midten av 1800-tallet. Frem til dette var Bergen, som andre norske byer, etter gjentakende storbranner gang på gang blitt gjenreist som trehus-by. Bergen hadde imidlertid etter 1702-brannen gradvis utviklet regler om brannmur mot allmenninger og hovedgater, dette ble som regel utført som murt forblending med kun ett lags pusset teglstein utenpå og forankret i tømmerveggen. Utmurt bindingsverk, som lenge var en fremmed byggeskikk i Norge, finner vi få eksempler på i Bergen, selv om dette var blitt vanlig i Christiania etter at murtvangen ble innført der allerede etter en bybrann i 1624, altså mer enn 200 år før øvrige norske kjøpsteder.

Selv om byen til stadighet ble gjenreist i tre og i stor grad etter den samme tomtestrukturen som før brannen, er det ingen tvil om at de mange brannene over tid endret byen og byggeskikken i Bergen. Man gikk gradvis over fra bjørkenever med torv til skiferheller og tegl som taktekkning, delvis som et resultat av kongelige brannforordninger. I 1767 fikk Norge sin første lov om tvungen brannforsikring i kjøpstedene (byene), denne ble revidert i 1845. Ordningen førte til en omfattende taksering av bygningene, og Staten sørget gjennom lovverket for å premiere bygging i brannsikre materialer – brannkontingenten ble beregnet i forhold til bygningenes og byens branntekniske tilstand. I tegnforklaringen for bykartet fra 1880 finner vi derfor en utpreget brannteknisk detaljering.

De virkelig store byplanmessige endringene etter brann ser vi ikke i Bergen før etter brannen som utslettet bebyggelsen mellom Torgallmenningen og Christies gate i 1855. Store deler av Nygård (som var en egen kommune på det tidspunktet) og Sukkerhusengen/Nøstet ble kvartalsregulert med gater i rutenett. Murtvang ble innført og den nye bebyggelsen ble hovedsakelig oppført i pusset teglstein, men i noen grad også i tømmer med murt forblending.

I 1855 hadde byen som landets første fått etablert offentlig vannverk, fremskyndet av en koleraepidemi i 1848/49. Dette muliggjorde avvikling av brønner og etterhvert innendørs vannforsyning og – ikke minst – et langt bedre brannvern. Storbrannen 1855 førte også til at et fast, profesjonelt brannkorps ble opprettet 1863, samtidig ble det vedtatt en betydelig utvidelse av vannverket i Svartediket og vannledningsnettet. I 1888 stod en ny hoved-brannstasjon klar ved Rådstuplass, underbrannstasjoner kom i Sandviken og på Skansen 1903.

1916-brannen kom likevel til å forandre byens sentrum og gatestruktur i langt større grad enn 1855-brannen. Opprydningsarbeidet startet umiddelbart, byen tok til å fungere igjen overraskende fort, og en reguleringsplan var klar allerede et halvt år etter brannen etter en reguleringskonkurranse. I løpet av de neste 25 årene ble det vi i dag kjenner som byens forretningsentrum bygget som en moderne by med kvartalsbebyggelse i 5-6 etasjer. Strandgatens løp ble tilpasset den nye gatestrukturen på Nordnes der C. Sundts gate endelig hadde blitt etablert som et resultat av en storbrann i 1901, denne gaten var opprinnelig regulert allerede etter brannen i 1686.

«Byens konstruksjon»:

«...etter at brann hadde herja byen var det viktigaste og i mange tilfelle det einaste etter at hus og eigedelar var øydelagde, retten til å disponera grunnen. Og denne retten måtte beskyttast dersom den brannlidne skulle ha ein sjanse til å gjenreisa posisjonen han tidlegare hadde i bysamfunnet.

I den ekstreme situasjonen etter ein storbrann blei dei mekanismane som konserverte byens morfologiske struktur enda tydelegare, for i ein slik situasjon ville ein kvar leigetakar beskytta sin rett til å bygga opp sin del av bylandskapet.

Bybrannen i 1702 øydela 85 prosent av den bygde byen, og etter katastrofen blei det lagt fram eit omfattande forslag om ein ny og meir brannsikker by. Arbeidet gjekk føre seg under leiing av kongelege embetsmenn, men til sist blei likevel resultatet bare ei mindre utviding av eit fåtal gater. Hovudgrunnen til dette var ifølgje embetsmennene at byfolk ferdigstilte nye hus på øyane i distriktet, og deretter blei husa demonterte og frakta inn til byen om natta. Der blei dei i ly av mørket plasserte på sine respektive grunnar. Dette førte til at sjølv etter ein så omfattande brann som den i 1702, blei likevel byen gjenreist etter den gamle grunninndelinga, og dermed blei det morfologiske mønsteret frå tidlegare konservert.»

Kilde: G. A. Ersland, «Byens konstruksjon»